

δρόμος

ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Αντόνιο Γκράμσι: Ένα μυαλό που «δουλεύει» ακόμα

Ο Αντόνιο Γκράμσι συλλαμβάνεται στις 9 Νοεμβρίου 1926. Λίγες μέρες πριν ο Μουσολίνι έχει θέσει εκτός νόμου όλα τα κόμματα. Ο Γκράμσι δικάζεται στα τέλη Μαΐου του 1928. Ο εισαγγελέας Μικέλε Ισγκρό, στην αγόρευσή του είπε την περίφημη φράση: «Πρέπει για είκοσι χρόνια να σταματήσουμε να λειτουργεί αυτό το μυαλό».

Ο Γκράμσι από τότε μέχρι τον θάνατό του (27 Απριλίου 1937) έζησε έγκλειστος στις φασιστικές φυλακές. Το μυαλό που έπρεπε να πάψει να λειτουργεί, συνέχισε και στις συνθήκες αυτές να δουλεύει. Να δουλεύει για το μέλλον, να δουλεύει για τις επόμενες δεκαετίες. Έτσι, όποτε οι συνθήκες της υγείας του το επέτρεπαν ο Γκράμσι γράφει σημειώσεις, γεμίζει τετράδια που διασώζονται και γίνονται γνωστά στο αναγνωστικό κοινό δεκαετίες αργότερα.

Τα *Τετράδια της φυλακής*, το πιο σημαντικό έργο του Γκράμσι εκδόθηκαν για πρώτη φορά ολοκληρωμένα και επιμελημένα το 1975. Μόνο τότε μπορεί να εκτιμηθεί σε βάθος «ο ρυθμός της σε εξέλιξη σκέψης του Γκράμσι». Το έργο αυτό γραφόταν ανάμεσα στο 1929 όταν πρωτοδόθηκε στον Αντόνιο Γκράμσι η δυνατότητα να γράφει (είχε συλληφθεί το 1926) και σταμάτησε να γράφεται (δεν τελείωσε ποτέ, αφού είναι ένα σύνολο από σημειώσεις μεταγραμμένες σε διάφορα τετράδια) το 1935, όταν πλέον η υγεία του δεν του επέτρεπε να συνεχίζει.

Στο έργο αυτό που παρήγαγε ένα μυαλό που έπρεπε να σταματήσει να λειτουργεί, καταπιάνονται πολλά, ιδιαίτερα, σημαντικότερα ζητήματα της «φιλοσοφίας της πράξης» και εκτίθεται μια ιδιαίτερη άποψη του Γκράμσι για πολλά και κρίσιμα ζητήματα.

Ο Γκράμσι έδρασε και ανήκει στη μεγάλη στρατιά των επαναστάσεων που συγκλόνισαν τον 20ο αιώνα και αντιμετώπισε πρακτικά, πολιτικά, πολιτιστικά και ηθικά πολλά δύσκολα προβλήματα της πολιτικής, του κράτους, της κουλτούρας, των διανοουμένων, του κόμματος, των απαντήσεων του κεφαλαίου, τον φασισμό, τον αμερικανισμό και τόσα άλλα. Δίκαια το γκραμισιανό έργο αποτελεί πηγή έμπνευσης, στοχασμού, θεωρίας και κουλτούρας, για την θεωρία και την πράξη της απελευθέρωσης. Ένα μεγάλο εργαστήριο σκέψης, αποτίμησης, διάνοιξης νέων δρόμων κ.λπ. Γι' αυτό και η επαφή με το έργο του μετασχημάτισε, ωρίμασε, διαμόρφωσε όσους ήρθαν σε επαφή με αυτό πολλά-πολλά χρόνια μετά. Στον Γκράμσι ανήκει το μερίδιο εκείνο που έκανε πιο φανερή την ανάγκη να επεκταθεί η ματιά και ο ορίζοντας του εργατικού κινήματος πιο πέρα από εκεί που έφτασε με την Οκτωβριανή Επανάσταση. Αναμετρήθηκε θεωρητικά και πρακτικά με τα προβλήματα, τις συνθήκες και τις προϋποθέσεις

που χρειάζονται μια ορισμένη αντιμετώπιση σε συνθήκες αναπτυγμένων χωρών και με πυκνά πλέγματα ιδεολογικών και κρατικών μηχανισμών, χειριστικών μηχανισμών.

Επεξεργάστηκε μια γενική στάση και στρατηγική και επεσήμανε πόσο σημαντικό είναι, πόσο ζωτικό είναι για το απελευθερωτικό κίνημα του προλεταριάτου, να εγκαταλείψει μια οικονομίστικη αντίληψη και έναν περιορισμό του αγώνα στα επίπεδα αυτό. Κουλτούρα, πολιτική, ηθική, εποικοδομήματα, ιδεολογία ή ιδεολογίες, ηγεμονία, υλικό μηχανισμοί δημιουργίας της συναίνεσης, μορφωτικοί όροι και άλλα, αποτελούν κεντρικά ζητήματα στο τρόπο που ο Γκράμσι διαπραγματεύεται τα διάφορα θέματα και στο ποια ζητήματα δίνει έμφαση πώς πρέπει

να συμπληρώνουν, να στηρίζουν, να εμπλουτίζουν την πολιτική πάλη, τις οικονομικές διεκδικήσεις, το κράτος και τον μαρξισμό του και άλλα.

Γι' αυτό, αποτιμώντας το έργο του μπορούμε να τονίσουμε τα ακόλουθα:

- Πέρα από το ότι το σύνολο της σκέψης του ήταν πρωτότυπο, γόνιμο και προαγωγικό: Θεμελιώδεις έννοιες της σκέψης του όπως το *ιστορικό μπλοκ κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων* και η *ηγεμονία* αποτέλεσαν θεωρητικές καινοτομίες που ενσωματώθηκαν στον κλασικό μαρξισμό.
- Μέσα από την έννοια της ηγεμονίας είχαμε απελευθέρωση της πολιτικής στην οποία αποδόθηκε αυτονομία αλλά και νέα όρια βεβαίως.
- Απελευθερώνει από τον οικονομισμό, διότι η πολιτική

δεν είναι η αυτόματη, γραμμική, ανεπεξέργαστη μεταφορά των οικονομικών συμφερόντων της εργατικής τάξης στο πολιτικό πεδίο.

- Η ηγεμονία καθιστά την πολιτική συνθετότερη τόσο ως

α) λειτουργία του πολιτικού, και

β) ως στρατηγική του προλεταριάτου.

Αυτή η συνθετότητα, μας απομακρύνει από την ψευδαίσθηση ότι η κοινωνική πορεία, θα είναι μονόγραμμη εφαρμογή συμφερόντων (π.χ. μιας τάξης) και κατά συνέπεια εύκολα χειραγωγήσιμη και διευθυνόμενη. Η συγκρότηση μιας εθνικής-λαϊκής θέλησης θέτει αλλιώς τα καθήκοντα και τις προτεραιότητες από την απλή κατάκτηση της «πλειοψηφίας της εργατικής τάξης» από ένα φορέα. Μας απομακρύνει από την εξελικτική αντίληψη του σοσιαλισμού ως γραμμική οικοδόμηση φθινουσών ταξικών αντιθέσεων.

Η σκέψη του οδηγεί σε πλήγμα της μονολιθικότητας. Όχι τόσο της εσωκομματικής, η οποία συνδέθηκε με ιστορικές ανάγκες εξαιτίας των διώξεων και της παρανομίας, αλλά όπως αυτή μεταφέρθηκε και μεθερμηνεύτηκε στη θεώρηση για την κοινωνία και την ταξική πάλη. Κατά συνέπεια μονοκομματικότητες, αυθεντικοί εκφραστές της αλήθειας, αποκλειστικοί κληρονόμοι και δη της ιστορίας του εργατικού κινήματος και του μαρξισμού, αμφισβητήθηκαν οριστικά.

Πέραν αυτού, όμως, μέσα από το «ιστορικό μπλοκ» αμφισβητήθηκε και η μονοταξικότητα της πολιτικής προοπτικής. Η πορεία προς την κοινωνική απελευθέρωση πλέον δεν θα είναι η πορεία μιας τάξης (και των δομικά προσδιορισμένων συμμάχων της) που θα καταφέρει να επιβάλει τα συμφέροντά της. Παραπέμπει σε κάθε φάση της πορείας μετάβασης στην διαμόρφωση ενός σύνθετου μπλοκ στο εσωτερικό του οποίου οι δείκτες ηγεμονίας (ήτοι κυριαρχίας και πρωτοπορίας) είναι ζητούμενοι και προς κατάκτηση, όχι εκ των προτέρων προσδιορισμένοι.

Ακόμα, η έννοια της ηγεμονίας δεν περιορίζεται στενά στο ζεύγος καταναγκασμός και συναίνεση όπως προσπάθησε ένα ορισμένο είδος μαρξισμού προκειμένου να τη χωρέσει στα στενά όρια του. Και ο πολιτισμός;

Οι πολλές διαστάσεις της υποκειμενικότητας; Η ιστορική κληροδοσία στα πλαίσια του μαρξισμού; Αλλά και εκτός αυτού; Ή δεν υπάρχει τίποτα εκτός αυτού;

Το μυαλό που έπρεπε να πάψει να λειτουργεί, λειτουργεί ακόμα και τώρα στην δεύτερη δεκαετία του 21ου αιώνα.

Και πρέπει να λειτουργήσουν και τα δικά μας μυαλά...